

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора Грицюка Ігоря Васильовича на дисертацію Смоляка Ігоря Анатолійовича «Підслідність кримінальних проваджень: вдосконалення законодавчого регулювання та практики застосування», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Актуальність дисертації І. А. Смоляка обумовлена практичною потребою забезпечити чіткий, швидкий і контрольований розподіл кримінальних проваджень між органами досудового розслідування. Сучасна система органів досудового розслідування характеризується значною кількістю спеціалізованих суб'єктів, компетенція яких нерідко перетинається за предметними та персональними ознаками. Такі колізії особливо відчутні у провадженнях про економічні, службові, корупційні, військові та кіберкримінальні правопорушення.

Практична складність полягає не лише у визначенні органу за статтею 216 КПК України. Не менш важливими є строк реагування після виявлення неналежної підслідності, допустимий обсяг дій до передачі матеріалів, належне оформлення постанови прокурора, безперервність процесуального керівництва, внесення відомостей до ЄРДР та можливість оскарження процесуальних рішень. Недостатня врегульованість цих питань створює ризики затягування розслідування, втрати доказової інформації й подальших спорів щодо допустимості доказів.

Додаткової актуальності темі надають воєнний стан, територіальне переміщення органів правопорядку та розслідування правопорушень зі складною або змішаною кваліфікацією. За таких обставин законодавство має одночасно гарантувати оперативність і не допускати довільного передоручення проваджень. Обраний здобувачем напрям безпосередньо відповідає завданню підвищення ефективності органів досудового розслідування та забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Результати дослідження оприлюднено у трьох статтях у фахових наукових

виданнях України та двох публікаціях за матеріалами науково-практичних конференцій. У них висвітлено міжнародний досвід регулювання підслідності, судовий контроль, права потерпілого, допустимість доказів і окремі питання діяльності органів безпеки.

Опубліковані праці за тематикою та змістом відповідають основним складовим дисертації, а обсяг апробації є достатнім для підтвердження публічного обговорення одержаних результатів.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях

Достовірність результатів забезпечується достатнім обсягом опрацьованих джерел, логічною послідовністю викладу та зіставленням наукових висновків із судовою і слідчою практикою. Положення дисертації підтверджуються аналізом чинних норм, правових позицій Верховного Суду, практики ЄСПЛ, іноземних моделей і результатів професійного опитування.

До результатів, що мають ознаки наукової новизни, належать систематизація елементів реалізації підслідності; класифікація порушень первинного визначення, передачі й зміни компетентного органу; встановлення мінімальних стандартів мотивування прокурорських рішень; обґрунтування диференційованих наслідків порушення правил підслідності. Важливо, що ці результати поєднано в єдину процедурну модель, а не подано як розрізнені пропозиції.

Новизна роботи має виразну прикладну спрямованість. Здобувач показує, що зміна підслідності є процесом, який охоплює прийняття мотивованого рішення, фактичну передачу матеріалів, визначення відповідальних слідчих і прокурорів та забезпечення безперервності невідкладних заходів. Такий підхід відповідає реальним потребам багатоепізодних і міжрегіональних проваджень.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Поставлена мета, завдання, структура та методи дослідження є взаємоузгодженими. Робота складається з трьох розділів, у яких послідовно досліджено нормативну модель підслідності, практичний механізм її реалізації та наслідки порушення правил підслідності. Загальні висновки впливають із проведеного аналізу, а законодавчі пропозиції конкретизовані в додатку у формі порівняльної таблиці.

У першому розділі здобувач систематизує наукові підходи до поняття і видів підслідності, простежує розвиток законодавства та аналізує іноземний досвід. Практичне значення має висновок, що підслідність охоплює не тільки розподіл компетенції, а й процедури, які забезпечують фактичне передання провадження та узгоджену діяльність органів розслідування, прокуратури і суду. Порівняльний матеріал використано для обґрунтування доцільності поєднання чітких законодавчих критеріїв із функціональною спеціалізацією та дієвою міжвідомчою координацією (с. 24–68 дисертації).

З практичного погляду другий розділ є центральним для оцінки прикладної цінності роботи. У ньому проаналізовано співвідношення статей 36, 216 і 218 КПК України, підстави та порядок передачі проваджень, межі прокурорського розсуду, роль керівників органів прокуратури й органів досудового розслідування. Заслуговує підтримки пропозиція встановити обов'язкові реквізити постанови прокурора: правові та фактичні підстави, конкретний орган, дату і час прийняття рішення, порядок і строк передачі матеріалів. Така конкретизація сприятиме дисциплінованості процесу та створюватиме належну основу для перевірки законності рішення (с. 70–124 дисертації).

Обґрунтованою є пропозиція обмежити діяльність слідчого після встановлення ознак неналежної підслідності невідкладними діями, спрямованими на збереження доказів. Такий підхід дозволяє уникнути двох крайнощів: фактичного продовження повного розслідування неналежним органом і повного припинення реагування, що може спричинити втрату доказів. Позитивно оцінюється також ідея одночасного вирішення питання

про прокурора або групу прокурорів у разі зміни органу розслідування.

Окрему увагу приділено судовому контролю. Автор пропонує доповнити статтю 303 КПК України можливістю оскарження постанови прокурора про зміну підслідності та бездіяльності щодо неприйняття належного рішення. Такий засіб може підвищити прозорість процесу, оскільки питання підслідності безпосередньо впливає на законність дій органу, який проводить розслідування, та на можливість учасників своєчасно захистити свої права (с. 125–134 дисертації).

У третьому розділі узагальнено судові підходи до наслідків порушення правил підслідності. Практично значущим є відхід від автоматичного вирішення питання про допустимість доказів. Здобувач пропонує враховувати вид порушення, повноваження конкретної посадової особи, характер проведеної дії, реальне обмеження прав і вплив дефекту на доказову базу. Такий підхід спрямований на забезпечення балансу між вимогами належної процесуальної форми та недопущенням суто формального виключення доказів (с. 139–167 дисертації).

Обґрунтованість роботи підтверджується використанням національного та іноземного законодавства, судової практики й емпіричних матеріалів. Автором проаналізовано понад 100 судових рішень, матеріали понад 80 кримінальних проваджень і результати анкетування 100 суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів. Ці матеріали дають можливість зіставити нормативну модель із реальними проблемами її застосування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Аналіз змісту дисертації Смоляка І. А. дає підстави констатувати належний рівень виконання поставленого наукового завдання та достатній ступінь оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Сформульована у роботі мета – формування комплексної науково обґрунтованої концепції інституту підслідності у кримінальному процесуальному праві України з урахуванням теоретичних положень, нормативного регулювання, правозастосовної

практики, практики національних судів та Європейського суду з прав людини – кореспондує із поставленими завданнями та логікою побудови дисертаційного дослідження.

Послідовність вирішення визначених у дисертації завдань простежується у структурі роботи: від з'ясування науково-доктринальних і нормативних засад підслідності та аналізу міжнародно-правових підходів – до дослідження практичних аспектів її визначення і зміни, ролі прокурора та суду, правових наслідків порушення правил підслідності й формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Така логіка дослідження дала можливість автору комплексно охопити як теоретичний, так і прикладний виміри обраної проблематики.

Методологічна основа дисертації сформована з використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Зокрема, системно-структурний метод застосовано для розгляду інституту підслідності як складного нормативно-організаційного утворення та виявлення взаємозв'язків між його елементами; порівняльно-правовий – для зіставлення українського законодавства із зарубіжними правовими моделями; діалектичний – для дослідження розвитку інституту підслідності в умовах трансформації системи досудового розслідування; формально-логічний – для уточнення понятійного апарату та розмежування суміжних категорій; методи правового моделювання й абстракції – для формулювання пропозицій щодо вдосконалення нормативної конструкції інституту підслідності; метод узагальнення – для систематизації типових проблем правозастосування.

Використання зазначених методів не має формального характеру, а безпосередньо пов'язане зі змістом окремих частин дослідження та завданнями, які вирішує автор. Їх комплексне застосування забезпечило належну послідовність аналізу, взаємозв'язок теоретичних положень із правозастосовною практикою та обґрунтованість сформульованих висновків і рекомендацій. Сам автор обґрунтовано виходить із необхідності взаємодоповнювального використання методів для забезпечення

об'єктивності, логічної послідовності та повноти дослідження.

Результати дослідження свідчать про здатність здобувача самостійно визначати та формулювати наукову проблему, добирати відповідний методологічний інструментарій, здійснювати критичний аналіз нормативних положень і судової практики, систематизувати емпіричний матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між недоліками правового регулювання та проблемами його застосування, а також формулювати власні науково обгрунтовані висновки і пропозиції.

Таким чином, поставлене у дисертації наукове завдання загалом виконано на належному науковому рівні, а зміст і результати роботи засвідчують, що Смоляк І. А. оволодів методологією наукової діяльності, методами теоретичного та емпіричного дослідження, навичками системного аналізу правових явищ і здатністю до самостійного формулювання науково обгрунтованих положень, висновків та рекомендацій.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження Смоляка І. А. полягає насамперед у поглибленні наукових уявлень про підслідність кримінальних проваджень як самостійний інститут кримінального процесуального права, що не обмежується лише розмежуванням компетенції між органами досудового розслідування, а охоплює комплекс взаємопов'язаних процедур визначення, зміни та передачі підслідності, вирішення спорів щодо неї та належного процесуального оформлення відповідних рішень. Автором здійснено комплексний аналіз чинного правового регулювання підслідності та практики застосування відповідних норм з позицій забезпечення належної процесуальної форми досудового розслідування, правової визначеності й допустимості доказів.

Вагомим теоретичним здобутком роботи є систематизація структури механізму реалізації підслідності, розроблення класифікації порушень її правил та обгрунтування диференційованого підходу до визначення їх процесуальних наслідків. Науковий інтерес становить запропонована автором

концепція двокомпонентної оцінки судами наслідків порушення правил підслідності, відповідно до якої розмежовуються випадки, коли таке порушення є істотним порушенням вимог КПК України та може зумовлювати недопустимість доказів, і випадки, коли воно має оцінюватися судом з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження. Теоретично значущими є також сформульовані критерії мотивування та мінімальні стандарти документування рішень прокурора щодо визначення або зміни підслідності.

Заслуговує на позитивну оцінку подальший розвиток у дисертації положень про підслідність як процесуальну гарантію законності, передбачуваності та належної правової процедури на стадії досудового розслідування, а також удосконалення підходів до визначення істотності порушень правил підслідності з урахуванням не лише формального відступу від вимог кримінального процесуального закону, а й реального впливу такого порушення на права учасників кримінального провадження та результати доказування.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання у правотворчій, правозастосовній, судовій, освітній та науково-дослідній діяльності. Запропоновані автором положення можуть бути враховані під час подальшого вдосконалення положень КПК України щодо визначення і зміни підслідності, строків та порядку передачі кримінального провадження, вимог до форми й мотивування відповідних процесуальних рішень, а також механізмів вирішення спорів про підслідність. Показовим у цьому контексті є використання результатів дослідження здобувачем під час підготовки пропозицій і зауважень до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України і деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції» (реєстр. № 13699 від 26.09.2025).

Практичні рекомендації дисертанта можуть бути використані органами досудового розслідування та прокуратури для вдосконалення порядку

визначення компетентного органу, належного оформлення процесуальних рішень і запобігання помилкам, здатним негативно впливати на допустимість доказів. Не менш важливе значення отримані результати мають для судової практики, зокрема для формування більш уніфікованих підходів до здійснення судового контролю за дотриманням правил підслідності та оцінки правових наслідків їх порушення. Результати роботи також можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Проблеми кримінального судочинства», розробленні навчально-методичних матеріалів, а також як теоретична база для подальших наукових досліджень проблем підслідності та досудового розслідування.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура дисертації відповідає поставленим завданням, текст викладено у науковому стилі, таблиці й додатки доповнюють основний матеріал. Посилання на нормативні акти, судові рішення та наукові джерела загалом оформлено належним чином. Анотація відображає мету, основні положення новизни та практичні рекомендації. Ознак порушення академічної доброчесності не встановлено.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 – Право та охоплює актуальні питання кримінального процесу, організації досудового розслідування, прокурорського процесуального керівництва, судового контролю і допустимості доказів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Визнаючи загальний високий рівень роботи, вважаю за необхідне висловити окремі зауваження та питання, які можуть бути обговорені під час захисту.

1. Запропоновані зміни до статей 36, 37, 218 і 303 КПК України доцільно було б повніше узгодити зі статтями 214, 216, 219 та 615 КПК України. Зокрема, потребує пояснення вплив передачі провадження на обчислення процесуальних строків і порядок дій у спеціальному режимі досудового розслідування під час воєнного стану.

2. Ідея оскарження постанови прокурора про зміну підслідності є обґрунтованою, однак потребує завершеності процесуальної моделі. Варто визначити коло осіб, які мають право на скаргу, строк її подання, межі перевірки слідчим суддею, можливі рішення за результатами розгляду та відповідь на питання, чи зупиняє скарга фактичну передачу матеріалів.

3. Скорочення строків повідомлення прокурора та прийняття ним рішення про зміну підслідності сприятиме оперативності, проте у дисертації бажано було б чіткіше визначити наслідки їх пропуску. Такий пропуск може бути підставою для оскарження бездіяльності або дисциплінарної оцінки, але сам собою не повинен автоматично спричиняти недопустимість усієї доказової інформації, одержаної у відповідний період.

4. Пропозиція щодо вирішення питання про прокурора або групу прокурорів при зміні підслідності потребує уточнення компетентного суб'єкта та критеріїв рішення. Слід конкретизувати, коли збереження попередньої групи є допустимим, коли її заміна обов'язкова та як діяти у разі передачі провадження між територіальними і спеціалізованими прокуратурами.

5. Порівняльно-правовий аналіз моделей організації досудового розслідування у Франції, Німеччині, Італії, Австрії, Польщі, Великій Британії та США є змістовним, однак у роботі не завжди достатньо чітко визначено межі можливого запозичення відповідного зарубіжного досвіду. З огляду на істотні відмінності у правовому статусі прокуратури, структурі правоохоронних органів і способах розподілу процесуальної компетенції, доцільно було б конкретизувати, які саме елементи розглянутих моделей можуть бути імплементовані в законодавство України без зміни засадничої конструкції національного кримінального процесу, а які мають лише пізнавальне та порівняльне значення.

Наведені пропозиції спрямовані передусім на подальше вдосконалення практичної реалізації розробленої автором нормативної моделі та не знижують загальної наукової і прикладної цінності дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами

ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями здобувача фактів порушення академічної доброчесності не встановлено. Дисертаційна робота Смоляка Ігоря Анатолійовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею; використані положення, ідеї та результати інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Смоляка Ігоря Анатолійовича «Підслідність кримінальних проваджень: вдосконалення законодавчого регулювання та практики застосування» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, у якій вирішено актуальне науково-практичне завдання щодо вдосконалення процедур визначення, зміни і реалізації підслідності кримінальних проваджень. Дисертант продемонстрував здатність не лише виявляти прогалини та колізії чинного регулювання, а й пропонувати взаємопов'язані механізми їх усунення. Практична спрямованість дослідження, використання матеріалів правозастосування та конкретизація законодавчих пропозицій свідчать про належний рівень професійної підготовки здобувача й завершеність виконаної наукової роботи. За змістом, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичним значенням і належною апробацією дисертація відповідає вимогам відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Смоляк Ігор Анатолійович – на підставі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету

Ігор ГРИЦЮК

